

UDK 821.133.1.09-31

Pregledni rad

Marijana TERIĆ (Nikšić)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

marijana.teric@fcjk.me

**„GOSPOĐA BOVARI – TO SAM JA“
(Gistav Flober: *Madam Bovari*)**

U ovome radu posebna pažnja posvećena je pripovjedačkim tehnikama kojima Gistav Flober konstituiše svoje najslavnije djelo „Madam Bovari“. Ovim romanom Flober je primijenio gotovo sve narativne strategije koje karakterišu njegovu romansijersku umjetnost. Kroz lik glavne junakinje Eme Bovari, ukazali smo na brojne modulacije u pripovijedanju, koje izdvajaju Flobera kao originalnoga autora, spremnoga na iznenađujuće obrte u kojima trijumfuje njegova umjetnost variranja različitih pripovjedačkih postupaka. Na kraju zaključujemo da „Gospođa Bovari“ nije samo latentno autorsko „ja“, već je ona zapravo „ja“ svakoga pojedinca, rassetoga između stvarnosti i iracionalnoga, u čemu se ogleda floberovska vještina romansijerskoga zanata, koja pisca čini prepoznatljivim i autentičnim književnim stvaraocem.

Ključne riječi: *bovarizam, l'impassibilité (nepristrasnost), Ema Bovari, sukob snova i stvarnosti, multiperspektivizam*

*Kad je čovek umešan u život, on ga loše sagledava;
suviše pati zbog njega ili odveć u njemu uživa.
Po mom mišljenju, umetnik je nešto čudovišno,
nešto što je izvan prirode.*
(Gistav Flober)

Iako je u toku svoga životnoga razdoblja ostao nedovoljno shvaćen, umjetnički talenat jednoga od najvećih francuskih stvaralaca, Gistava Flobera, za brojne autore svjetske književnosti ostao je neprevaziđen. Od izrazitoga predstavnika epohe realizma, Flober se razvio u začetnika prvoga modernog romana evropske književnosti. Djelo koje će mu poslije prvobitnih nevolja donijeti ogromnu slavu i obilježiti njegovu stvaralačku djelatnost jeste čuveni roman „Madam Bovari“. Riječ je o knjizi koja je zajedno s Bodlerovom zbir-

kom pjesama „Cvijeće zla“, objavljenom 1857. godine, označila izuzetno značajan književni događaj u francuskoj književnosti. „Madam Bovari“ je 1856. godine fragmentarno počela izlaziti u francuskome magazinu „La Revue de Paris“ („Pariska revija“), da bi ubrzo nakon toga izazvala osudu cjelokupne javnosti, koja je Flobera optužila za nemoral i uvredu tadašnjega francuskog društva zbog čega je i pokrenut sudski proces. Za razliku od Bodlera koji je osuđen, Flober je oslobođen optužbi zahvaljujući advokatu i prijatelju njegove porodice, kome je posvetio prvo izdanje svoga romana, čija je popularnost, nakon svega toga, dobila još veće razmjere. „Optužen zbog povrede naravi i javnog morala, dva ljupka sinonima koji su dve glavne tačke optužbe. Ja sam imao na teretu i treću povredu, *verskog morala*, kad sam izišao pred Osmi sud sa *Gospođom Bovari*. Taj mi je proces napravio ogromnu reklamu, i njoj pripisujem tri četvrtine svog uspeha“,¹ piše Flober Gi de Mopasanu. Pojedini izvori navode da je knjiga, nešto kasnije, 1864. godine zabranjivana u Italiji, a 1954. u SAD-u.² I pored toga, djelo je postalo „nepremašeni uzorak onog i onakvog romana kakav je realizam shvatio kao vrhunsko dostignuće cjelokupne književnosti“.³ Takođe se smatra da je lik gospođe Bovari jedan od najintragantnijih u svjetskoj književnosti, pa je njena uloga i te kako privlačila filmsku produkciju, zbog čega se njen lik šest puta našao na filmskome platnu.

O Floberovoj posvećenosti književnome stvaranju svjedoči podatak da je Floberov rad na svome proslavljenome romanu „Madam Bovari“ trajao od 1851. do 1855. godine. U toku toga pripovjedačkog procesa autor se „borio“ sa stilskim zanatom ističući često da ni sam nije bio svjestan da će mu za pisanje te „odvratne buržoaske priče“, kako je sam determinisao, biti potrebno pet godina mukotrpnoga rada.⁴ Postavši tako „mučenikom stila“, Flober je u izradi ovoga proznog tkiva pravio selekciju leksičkoga materijala, brižljivo sklapajući rečenice, trudeći se da svaku riječ postavi na pravo mjesto. „Kakva je pasja stvar ta proza! Nikad to nije gotovo; uvijek ostaje da se nešto prerađi. Ja ipak mislim da joj se može dati čvrstina stiha. Dobra prozna rečenica treba da bude kao kakav dobar stih: neizmjenjiva, isto tako ritmična, isto tako zvučna. To je bar moja ambicija,“⁵ zaključuje Flober. Takođe je smatrao da se na jednoj stranici nijedna riječ ne smije ponoviti dva puta, izbjegavajući tako da navede dvije imenice jednu iza druge. Takva posvećenost svakoj jezičkoj

¹ Gstav Flober, *Pisma*, Nolit, Beograd, 1964, str. 241.

² Vidi: Sandra Veić-Sukreški: *Gospodin Bovary i mučenik stila – Gustav Flaubert*, preuzeto sa: <http://citajknjigu.com/gospodin-bovary-i-mucenik-stila-gustav-flaubert/> 15. 07. 2015, 18:20 h

³ Milivoj Solar, *Povijest svjetske književnosti*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012, str. 242.

⁴ Vidi: Radivoje Konstantinović, „Gstav Flober“, u: *Francuska književnost 19. vijeka*, str. 60.

⁵ Gstav Flober, *Pisma*, Nolit, Beograd, 1964, str. 89.

pojedivosti, učinila je Flobera izuzetnim majstorom stila. Njegova tvrdnja da knjige koje najviše želi da piše jesu upravo one za koje ima najmanje sposobnosti, sugerira da je riječ o autoru koji može napraviti remek-djelo, čak iako mu materija o kojoj piše ne ide od ruke. U svojoj knjizi „Pisma“ otkriva da je bez ljubavi pisao vrlo nježne strane i plamene bez ikakvoga žara u žilama, a sve to postigao je zahvaljujući sopstvenome zamišljanju, šecanju i kombinovanju. Pišući skraćeni „roman o gospodinu Gistavu Floberu“ odnosno „roman o piscu koji nam sam otkriva svoju duboku tajnu“,⁶ Milan Predić naglašava da nam Flober priznaje svoja mučenja kao nijedan autor dosad te da bol stvaranja nikada nije bila toliko iskreno iznesena kao kod ovoga umjetnika. Tako u pismu gđici de Šantpi 1857. godine, Predić nalazi Floberova priznanja: „Ah, niko nije tako patio zbog književnosti kao ja!“ (...) „Oh, ja sam poznao samrtne muke stila!“⁷ Dakle, ovakvo „mučenje isposnika književnosti“⁸ ukazuje na činjenicu da je riječ o izuzetno strogome autokritičaru, čija je opterećenost stilskim intervencijama dovodila i do fizičke klonulosti, pa čak i živčane bolesti što predstavlja rijetkost ili možda čak izuzetak u književnoumjetničkome procesu. „Dok pišem ovu knjigu, osećam se kao čovek koji svira klavir s olovnim kuglama privezanim za zglobove na prstima,“⁹ ističe Flober. I pored takvih duševnih bolova i iznemoglosti, on uspijeva da se uzdigne iznad brojnih književnih stvaralaca i dostigne slavu koja će ga učiniti neprevaziđenim piscem.

Romanom „Madam Bovari“ Flober je primijenio gotovo sve narativne strategije koje karakterišu njegovu romansijersku umjetnost. Živopisni opisi s mnoštvom pojedinosti, navođenje detalja za svaki pokret, postupak ili misao, zvučni preliv, ekspresivnost rečeničke konstrukcije, samo su neki od sredstava kojima dostiže estetsku uzvišenost. „Pojedivost je nešto užasno“, piše Flober, „naročito kada neko voli pojedinosti, kao ja. Zrna bisera sačinjavaju ogrlicu, ali konac ogrlicu sastavlja. Međutim, nizati bisere ne ispuštajući nijedan, a drugom rukom stalno držati konac, u tome je vještina“,¹⁰ otkriva nam autor.

Floberov način profilisanja junaka determinisan je specifičnim pojmom „bovarizam“ (termin Žil de Gotjea), koji označava ulazak u svijest ili podsvijest svojih likova otkrivajući njihove unutrašnje porive, skrivene želje, priгуšene osećaje bez autorskih intervencija i komentara, odnosno bilo kakve subjektivne ocjene. Bovarizam se zapravo definiše kao „čovjekova osobina da

⁶ Misli se na izučavanje Floberovih pisama u istoimenoj Floberovoj knjizi

⁷ Citirano prema: Gistav Flober, *Pisma*, Prosveta, 1955, str. 11.

⁸ Sintagma Milana Predića

⁹ Džulijans Barns, *Floberov papagaj*, Bibliонер, Banja Luka, 2008, str. 28

¹⁰ Gistav Flober, *Pisma*, Nolit, Beograd, 1964, str. 123.

vidi sebe drukčijim nego što je“ (Flober), „spoj nerealne ambicije, zapaljive mašte, autosugestije, taštosti, nedostatka mudrosti i stvarno tragičnog osećanja života“.¹¹

[...] ona više nije krila svoj prezir prema svemu, prema svakome; i ona bi ponekad stala da iznosi čudnovata mišljenja, kudeći ono što su drugi hvalili i odobravajući perverzne i nemoralne stvari, na što je njen muž samo bečio oči.

Zar će taj bijedni život trajati vječno? Zar se ona iz njega nikada neće izvući? Ta ona nije ništa gora od svih onih žena koje žive sretno! Ona je vidjela u Vobjesaru vojvotkinje koje su imale i deblji struk i prostije ponašanje. I ona je proklinjala božju nepravdu; naslanjala je glavu na zid i plakala; čeznula je za onim burnim životom, za krabuljnim balovima, za obijesnim zadovoljstvima s onim silnim uzbuđenjima koja nije poznavala, ali koja ona sigurno donose.¹²

Snažna emocionalnost, strast za novim i boljim životom, kortroverzni postupci junakinje, njena transformacija, moralni i psihološki problemi, neobuzdani porivi, zahtijevali su od autora česte izmjene tačaka gledišta te različitost pripovjedačkih pristupa njenome liku. Stoga se Floberovo pripovjedačko umijeće manifestuje kroz opalizaciju (opalescenciju), izuzetno značajnome pojmu u fenomenološkome ispitivanju djela.¹³ Kao što se kroz dragi kamen (opal) prelivaju boje i svjetlucanja, u književnome djelu se prelivaju značenja riječi, slika i predmeta. Opalizacija se, pri tome, ne javlja samo na nivou riječi rečenice, već karakteriše djelo u potpunosti. Budući da roman predstavlja sintezu različitih fenomena, motiva koji se međusobno prožimaju i ponavljaju, učestalost pojedinih simbola, emocionalnih varijacija sjedinjenih u liku Eme Bovari, autor je uspio da kroz sudbinu svoje junakinje oživi svaku predmetnost teksta i tako ispolji svoj romansijerski talenat. Ovaj tremin Ingarden je doveo u vezu s pojmom aspekt književnog djela, utoliko što prikazani aspekti u djelu ostvaruju različite mogućnosti da se njihova shema ispuni. Zato možemo govoriti o prisustvu fenomena višeznačnosti u tekstu (pad morala, bezmaterinski odnos, fenomen tragičnog junaka...), koji utiču na formiranje ličnosti pojedinih junaka i zahtijevaju aktivaciju čitaočeve mašte i znanja kako bi izostavljene aspekte dopunio. To znači da pojedini postupci Eme Bovari navode čitaoca na razmišljanje i prolongiranje percepcije, jer se njihovi uzroci ponekad samo nagovještavaju

---

¹¹ Radivoje Konstantinović, n. d., str. 62.

¹² Gistav Flober, *Madam Bovari*, Svjetlost, Sarajevo, 1990, str. 61–62.

¹³ Opalizacija (opalescencija) – prelivanje značenja ili višeznačnost, neodređenost značenja književnog umjetničkog djela, poput svjetlucanja i prelivanja boja dragog kamena, naročito opala (Opširnije videti: Dragiša Živković: *Rečnik književnih termina*, Romanov, Banja Luka, 2001, str. 548).

ili naslućuju. Na isti način, dopunjuju se opisi određene sredine u kojoj junakinja boravi.

Zadržavajući objektivnost u strukturiranju djela, stvarajući različite individualitete bez upliva narativne instance, Flober uspostavlja još jedno od bitnih načela svoje poetike – *l'impassibilité* (nepristrasnost, bezličnost, odsustvo pisca iz djela).¹⁴ Pridržavajući se strukturalnih obilježja ovoga pojma, Flober je konstruisao jednu od najupečatljivijih scena u svjetskoj književnosti i time još jednom potvrdio svoj jedinstveni genij:

Soba, kad su ušli, bila je puna neke tužne svečanosti. Na stolu za ženski rad bilo je, prikriivenih jednim bijelim ubrusom, pet-šest loptica pamuka u srebrnoj plitici kraj jednog velikog raspela, između dva svijećnjaka koji su gorjeli. Ema, s bradom na grudima, razgoračivala je oči, i njene jadne ruke su se vukle po plahtama, s onim groznim i laganim pokretom samrtnika koji kao da već hoće da se pokrije mrtvačkim pokrovom. (...) Svećenik ustade da uzme raspelo; onda ona opruži vrat kao neko ko je žedan i pritisnuvši usne na tijelo Bogočovjeka svom svojom samrtničkom snagom poljubi ga najsilnijim ljubavnim poljupcem koji je ikada dala. (...) Župnik obrisa prste, baci u vatru komatić vate natopljene uljem i sjede do samrtnice da joj rekne da ona sad treba da sjedini svoje muke s mukama Isusa Krista i da se prepusti milosti božjoj.(...)

I zbilja, ona pogleda oko sebe, lagano kao neko ko se budi iz sna, zatim jasnim glasom zatraži svoje ogledalo i osta nagnuta nad njim izvjesno vrijeme, do trenutka kad joj krupne suze potekoše iz očiju. Onda ona s uzdahom zabaci glavu i pade na jastuk.

Grudi joj odmah počеше naglo dahtati. Sav joj jezik iziđe iz usta; njene oči su, kolutajući se, blijedjele kao dvije loptaste svjetiljke koje se gase, tako da bi čovjek pomislio da je već mrtva da nije bilo onog strašnog ubrzanog dizanja i spuštanja rebara, koja su se tresla od strahovitog disanja kao da se duša upinje da se oslobodi tijela. (...) Ema se diže kao kakav vještački oživljeni leš, raspletene kose, ukočena pogleda, začuđena. (...) I Ema se stade smijati užasnim, mahnitim, očajnim smijehom, misleći da vidi grozno lice onog bijednika koje se dizalo u vječnoj tami kao neko strašilo.

*Jedan grč je opet obori na dušek. Svi priđoše. Ona nije više postojala.*¹⁵

Dakle, Ema je najokrutnije kažnjena, zaključuje Milivoj Solar. „Opis njezina umiranja spada u najjezovitije opise u svjetskoj književnosti, osobito i zbog distancirane objektivnosti kojom se prati u detaljima. Možda valja napomenuti da je upravo to ‘spasilo’ Flaubertov roman od tada još uvelikog mo-

¹⁴ Vidi: Dragiša Živković, *Rečnik književnih termina*, Romanov, Banja Luka, 2001, str. 537.

¹⁵ Gïstav Flober, *Madam Bovari*, Svjetlost, Sarajevo, 1990, str. 268/269.

ralističkog javnog mnijenja i suda: Flaubertov je branitelj odbranu zasnovao upravo na tome da je nevjerna i lakomislena žena kažnjena kako zaslužuje.¹⁶ Zbog ovakve vrste okrutnosti, koja se pripisuje autorovome stvaralačkome postupku, pojedini kritičari svrstavaju Flobera u začetnika naturalističke škole i vide prethodnikom Emil Zole, najznačajnijega predstavnika naturalizma. Iako je književna kritika roman ocijenila „knjigom bez nježnosti, ideala, poezije i skoro bez duše“,¹⁷ Radivoje Konstantinović ističe da Flober, dovršavajući „*Madam Bovari*“, „oseća u ustima opori ukus arsenika koji je njegova junakinja progutala“.¹⁸ Da li je autor, privodeći kraju sudbinu jedne žene, zaista postao svjestan okrutnosti kazne koju joj je namijenio, pa je tako ukus arsenika dospio i u njegova usta ili se takav osećaj može shvatiti samo kao posljednji autorov napor da svoju pripovjedačku tehniku konačno dovede do finalnoga oblika. Smrću junakinje zaustavlja se Floberov „mučenički postupak“, čija se težina manifestuje kroz gorki ukus arsenika. U tome smislu, veličina Floberove umjetnosti ogleda se prvenstveno u izboru narativne tehnike kojom je želio konstruisati svoj literarni univerzum. Jer, „istovremeno, stil i pripovedačka forma povratno deluju na priču, ograničavajući ili šireći njeno smisaono polje, uspostavljajući odnose među delovima, stvarajući perspektivu iz koje se izuzetni i značenjem ispunjeni aspekti priče ukazuju čitaocu na živ i ubedljiv način. Jednom reči, pripovedački stil i pripovedačka forma u nekom romanu nisu samo izražajna sredstva, već elementi presudni za sam proces uobličavanja.“¹⁹ To znači da je kategorija oblikovanja teksta od presudne važnosti za razumijevanje i vrednovanje Floberova književnoga umijeća, zbog čega je i dobio zvanje neshvaćenoga genija.

Uzimajući u obzir izuzetnu popularnost koju je Floberovo djelo dostiglo u književnosti, mnogi izučavaoci njegova pripovjedačkoga tkanja ispitivali su istinitost građe koju je autor umjetnički oblikovao u svome tekstu. Da li je Floberovo djelo „isječak iz života“ ili samo fiktivna konstrukcija autorova, bilo je jedno od suštinski tretiranih pitanja. U predgovoru Floberovih *Pisma*,²⁰ Milan Predić ističe da Ema ne bi nastala da autor nije osetio ličnu potrebu da izvuče takvu jednu elegiju na sivoj osnovi palanačke stvarnosti. „Ema nije Flober“, navodi on, „jer ona propada zato što nije našla izlaz za svoje snove, a Flober je našao u zanatu pisca. A taj zanat je za njega bio dobrovoljno

¹⁶ Milivoj Solar, n. d., str. 244.

¹⁷ Citirano prema: Branko Milovanović, „*Gospoda Bovari*“, predgovor knjizi Gistava Flobera *Madam Bovari*, Svjetlost, Sarajevo, 1990, str. 8.

¹⁸ Radivoje Konstantinović, n. d., str. 58.

¹⁹ Franc K. Štancl, *Tipične forme romana*, Književna zajednica Novog Sada, 1987, str. 11.

²⁰ Gistav Flober, *Pisma*, Prosveta, Beograd, 1955.

izabrano mučeništvo, ono koje oslobađa.²¹ Da Ema nije Flober, potvrđuje i sam autor koji u svojim „Pismima“ konstatuje: *Gospođa Bovari nema ničeg istinitog. To je potpuno izmišljena priča, ja nijesam u nju unio ništa od svojih osjećanja ni od svog života. Iluzija (ako neka ima) dolazi naprotiv od bezličnosti djela. Jedno od mojih načela je da ne treba sebe pisati. Umjetnik treba da bude u svom djelu kao bog u svemiru, nevidljiv a svemoćan i neka se svuda osjeća, ali neka se ne vidi.*²²

Međutim, da je opisana „stvarnost“ u „Madam Bovari“ našla svoje uporište u piščevoj sredini govori podatak da je djelo nastalo na osnovu jednoga novinskog članka o samoubistvu mlade žene. Radivoje Konstantinović naglašava da građa Floberova romana potiče iz stvarnosti, smatrajući da je autor uzimao, kao modele za svoje književne likove, osobe koje je poznao, ali da je isto tako dodavao, izmišljao, kombinovao pojedinosti iz realnoga života s fiktivnim elementima. Ipak, vjeruje da je Flober, poričući stvarno postojanje svoje junakinje, zapravo samo istakao njenu istinitost: „Moja jadna Bovari pati i plače u dvadeset francuskih sela, sada, u ovom času.“²³ Pored toga, čuvena Floberova rečenica: „Gospođa Bovari – to sam ja,“ po mišljenju Konstantinovića „nije duhovit paradoks već znači nešto mnogo dublje: Ema Bovari je jedan od piščevih ja. Više od toga: Ema Bovari je dio svih nas, inkarnacija čovekove nesposobnosti da bude srećan.“²⁴ Upravo ovakva konstatacija predstavlja vjerovatno najbolju kritičku procjenu Floberove tvrdnje. „Gospođa Bovari“ nije samo latentno autorsko „ja“, već je ona zapravo „ja“ svakoga pojedinca, raspetoga između stvarnosti i iracionalnoga. U tome se ogleda floberovska vještina romansijerskoga zanata, koja autora čini prepoznatljivim i autentičnim književnim stvaraocem. Viktor Žmegač ocjenjuje da je „Flaubertova poetika jedan od ključnih događaja oko sredine stoljeća: iz nje vode putovi prema Mallarméu i Valéryju, ali isto tako prema distanciranom, prividno impersonalnom pripovijedanju, kakvo su decenijama poslije Flauberta prakticirali Maupassant, Henry James, Heinrich Mann i mlađi Thomas Mann“.²⁵ Iz toga postaje jasno da Flober svoju kreativnu originalnost nije ispoljio naglašavanjem svoga pripovjednog čina, polemisanjem s čitaocem, kritičkim opservacijama o pozitivnosti ili negativnosti postupaka svojih likova. Činjenica da se u sudbini jedne žene očituju sudbine svih nas, ukazuje da „umetnost nije stvorena da slika izuzetke, a, sem toga“, piše Flober, „ja osećam neku nesavladivu odvratnost da stavim na hartiju nešto od svog srca.

²¹ Milan Predić, Predgovor knjizi: Gistav Flober, *Pisma*, Prosveta, Beograd, 1955, str. 11.

²² Gistav Flober, nav. d, str. 41.

²³ Citirano prema: Milan Predić, n.d., str. 10.

²⁴ Radivoje Konstantinović, n. d., str. 61/62.

²⁵ Viktor Žmegač, *Povijesna poetika romana*, Grafički zavod Hrvatske, 1987, str. 195.

Nalazim, štaviše, da romansijer *nema prava da iznosi svoje mišljenje* ma o čemu bilo. Je li Gospod bog ma kada izrekao svoje mišljenje? Eto zašto imam prilično stvari koje me guše, koje bih hteo da ispljunem, a progutam ih. Našto ih kazati, zaista!²⁶ – konstantuje Flober. Ovakvim razmišljanjem i ovakvom koncepcijom literarnoga teksta manifestuje se Floberova stvaralačka strogost, koju je neophodno razumjeti u kontekstu njegova poimanja književnoumjetničkoga svijeta. Iz toga razloga, Adrijana Marčetić vjeruje da bi u „Floberovom gotovo natčovečanskom nastojanju da iz dela ukloni svaki *trag svojih osećanja i svog života*, da se *obezliči* u toj meri da *potomstvo poveruje da nije ni postojao*, teško bilo naći pandan u čitavoj istoriji književnosti“,²⁷ i otkriva da *bestrasnost i bezličnost* predstavljaju, po Floberu, glavne odlike vrhunske umetnosti.

U tome pogledu, značajno je tumačenje Fransoa Morijaka, koji u svome ogledu „Romanopisac i njegove ličnosti“ iznosi svoja kritička zapažanja o Floberovome romansijerskome tkanju:

*Iza najobjektivnijeg romana, ako je reč o lepom delu, velikom, krije se uvek drama koju je proživio romanopisac, ona individualna borba sa njegovim demonima i sfingama. Ali je genijalan uspeh možda u tom što se ništa od te lične drame ne odaje spolja. Čuvene reči Floberove „G-đa Bovari sam ja“ shvatljive su, – jedino treba dati sebi vremena i razmisliti, jer je na prvi pogled pisac jednog takvog dela tako malo u njemu sam umešan. Zato što je „Gospođa Bovari“ remek-delo, – to znači delo saliveno u jedan komad i koje se nameće kao celina, kao svet koji je odvojen od onoga koji ga je stvorio. Upravo ukoliko je naše delo nesavršeno, utoliko se kroz pukotine odaje uznemirena duša njegovog jadnog pisca.*²⁸

Upravo se u ovome dijelu Morijakova teksta nalazi ključ za razumijevanje poetičkih modela kojima se konstituiše jedan literarni svijet, čije značenje nije uslovljeno samo događajima utkanim u njenu osnovu, već i formom kojom su ti događaji odlikovani. Time se želi ukazati na važnost romaneskne tehnike kojom se formira nova semantička dimenzija teksta. Da je tehnika „jedino sredstvo kojim (pisac) otkriva, ispituje, razvija svoju temu, kojim prenosi njeno značenje i kojim je, najzad, vrednuje“ (Mark Šorer)²⁹, posebno naglašava i Franc K. Štancl koji kaže da su svijest o značaju tehnike nametnula teoriji romana dva autora: Gistav Flober i Henri Džems, što svakako izazvalo „epohalni preokret u poetici romana“.³⁰

²⁶ Gistav Flober, *Pisma*, Nolit, Beograd, 1964, str. 183.

²⁷ Adrijana Marčetić, *Figure pripovedanja*, Narodna knjiga / Alfa, Beograd, 2003, str. 12.

²⁸ Citirano prema: Gistav Flober, *Pisma*, Prosveta, Beograd, 1955, str. 10/11.

²⁹ Citirano prema: Franc K. Štancl, n. d., str. 11/12

³⁰ Isto, str. 12.

Da Flober u svoj način pripovijedanja „uvodi epohalne inovacije“³¹, uvjerava nas i autor „Floberovoga papagaja“ – Džulijan Barns, koji pronalazi podatak, koji je, kako kaže, ostao do sada nezabilježen u obimnim propratnim bilješkama uz roman, i koji Barns ponizno stavlja na raspolaganje profesionalnim proučavaocima.³² Riječ je o motivu preljube, za koju Nabokov kaže da je to „najkonvencionalniji način da se neko izdigne iznad konvencionalnosti“,³³ a koja u Floberovome romanu zauzima jedinstvenu poziciju kakvu do tada nauka u književnosti nije poznavala. Barns objašnjava da slavno zavođenje glavne junakinje Eme, koje čitalac prepoznaje u epizodi s fijakerom, nije zamišljeno onako kako je, vjerovatno, svaki čitalac naslućivao. Slika fijakera koji juri ulicama bez cilja, konstituisana je s posebnom pripovjedačkom pažnjom, tako da, nesumnjivo, predstavlja jednu od najintrigantnijih scena koju je Flober opisao:

Fijaker iziđe iz rešetkaste ograde i uskoro stigavši na šetalište, pođe laganim kasom između velikih brijestova. (...) Sada su ona išla duž rijeke, putem kojim se vuku lađe, nasutim suhim šljunkom, i to dugo, dugo prema Oaselu, s one strane otoka. (...) Ali najednom ona jurnuše naglo kroz Katrmar, Sotvil, Grand-Šose, kroz Ulicu Elbef i zaustaviše se po treći put pred Botaničkim vrtom. (...) Ona se vratiše; i onda, bez cilja i pravca stanu nasumice lutati. Vidjela su se u Sen-Polu, u Leskiru, Mon-Garganu, u Rouž-Maru i na trgu Gajarboa...³⁴

U namjeri da čitaocima skrene pažnju na važnost koju fijaker ima u ovome dijelu romana, Flober čitavu jednu stranicu knjige posvećuje ovim neobičnim kolima, čija je dinamičnost toliko naglašena u tekstu. Imajući u vidu da se kod Flobera ništa ne dešava slučajno i bez razloga, potpuno je jasno da se autor povlači u pozadinu, zauzimajući tako ulogu pripovjedača s ograničenim fokusom percepcije: „(...) novi ljubavnici se nalaze u fijakeru, sa spuštenim zavesama, ali čitaocu nije dozvoljeno da tu bude sa njima; ako su mu prethodne stranice zabranjivale pristup u junakinjinu dušu, on je ipak mogao da vidi neke kretnje i neke radnje, slušao je neke reči, ovde mu je čak i to uskraćeno, on više ništa ne vidi i samo može da prati ta kola koja jure pred njim; za vreme te ipak ključne epizode, on je srozan na najravnodušniju tačku gledišta, na onu koja pripada varoškim stanovnicima za koje je ta žena samo

³¹ Vidi: Jelena Knežević, „Ana Karenjina, Ema Bovari i Efi Brist – lik preljubnice u realističnom romanu“, *Size zero/mala Mjera II: Ženski lik u književnom tekstu*, ICJK, Podgorica, 2011, str. 121–132.

³² Opširnije: Džulijans Barns, *Floberov papagaj*, Bibliонер, Banja Luka, 2008, str. 94.

³³ Citirano prema: Džulijans Barns, n. d., str. 94.

³⁴ Gistav Flober, *Madam Bovari*, Svjetlost, Sarajevo, 1990, str. 203.

neka neznanka...³⁵ Iz toga razloga, Flober opisuje Emin povratak kući na sljedeći način:

Najednom, usred bijela dana, na otvorenom polju, u trenutku kad je sunce najjače bacalo zrake na stare posrebrene fenjere, jedna gola ruka pomoli se ispod malih žutih platnenih zavjesa i baci komadiće papira koji se raspršiše na vjetru i popadoše nešto dalje kao bijeli leptirovi po livadi crvene djeteline u punom cvatu.

Zatim, oko šest sati, kola se zaustaviše u jednoj uličici u četvrti Bovoazin i iz njih iziđe jedna žena koja je išla sa spuštanim velom, ne okrećući glave.³⁶

Da bi efekat ovako značajne scene u kojoj se sve odigrava mimo očiju čitalaca, bio snažniji, Flober ulazi u tačku gledišta nepoznatoga posmatrača, koji vidi jednu ženu spuštenu vela. Iako nam, s jedne strane, nije bilo teško zaključiti da ta nepoznata žena nije niko drugi do Ema Bovari, s druge ostajemo iznenađeni da je autor izabrao upravo fijaker kao mjesto u kojem dvoje mladih ljubavnika ostaju zatvoreni u svojoj intimnosti, a koja traje dok fijaker nasumično mijenja mjesta kretanja. Ono što je, zapravo, potpuno neočekivano jeste konstatacija da se preljuba odigrala u veoma skućenome prostoru i sa mnogo manje romantičnoga, nego što smo to ranije mogli pretpostaviti. Stoga, Džulijan Barns sugerije da bi „svaka istorija preljube morala da navede zavođenje Eme u kočiji koja juri“³⁷ i zaključuje da je „to verovatno najčuvaniji čin neverstva u čitavoj književnosti devetnaestog veka“.³⁸ O popularnosti Floberova fijakera svjedoči podatak da su se u Hamburgu, nekoliko godina po objavljivanju romana „Madam Bovari“, fijakeri mogli iznajmiti za seksualne namjene i bili su poznati pod imenom Bovari. Zanimljivo je pomenuti da je sam Flober koristio zatvoreni fijaker kako bi izbjegao da ga Lujzi Kole pronađe i zavede.³⁹ Dakle, Floberov Leon, koji je iskoristio zatvoreni fijaker za zavođenje Eme Bovari, nastaviće da živi ne samo u literarnome svijetu djela u kojem ga je stvorio autor, već će se i u empirijskome svijetu naći još mnogo sličnih Leona.

S obzirom na to da Floberova pisma otkrivaju piščeva poetička načela stvaranja umjetničkih djela, Adrijana Marčetić s potpunim pravom konstatuje da „ona predstavljaju svojevrsno uputstvo za čitanje Floberove proze, jer otkrivaju s kakvom vrstom pažnje treba pristupati njegovom stilu. U pismi-

---

³⁵ Žan Ruse, „Gospođa Bovari ili knjiga ni o čem“, u: *Oblik i Značenje*, Izdavačka knjižara Z. Stojanovića, 1995, str. 178/9.

³⁶ Gistav Flober, *Madam Bovari*, Svjetlost, Sarajevo, 1990, str. 204.

³⁷ Džulijan Barns, n. d., str. 94.

³⁸ Isto.

³⁹ Isto, 181.

ma Lujzi, Flober je često više zaokupljen pitanjima umetničke forme nego konkretnim životnim i ljubavnim problemima koji očigledno muče njegovu prijateljicu. Važnije mu je da objasni svoj spisateljske preokupacije, nego da govori o ljubavi.⁴⁰

Gstav Flober je svojim djelom „Madam Bovari“ označio kraj romantizma u francuskoj književnosti, stvorio model za realistički roman i postao začetnikom modernoga romanesknog teksta. I sve to postigao jednim književnim ostvarenjem, skandaloznom knjigom, koja je obilježila njegovo cjelokupno životno stvaralaštvo. Brojne modulacije u pripovijedanju izdvajaju Flobera kao originalnoga autora, spremnoga na iznenađujuće obrte u kojima trijumfuje njegova umjetnost variranja različitih pripovjedačkih postupaka. Objektivnim viđenjem pripovjedača, a subjektivnim doživljajem glavne junakinje, Flober je izvršio preispitivanje usatljenih vidova mišljenja i tako svoje djelo oslobodio konvencionalnih paradigmi realističkoga prikazivanja stvarnosti. Iz toga razloga, Flober kaže: „Ljudi misle da sam zaljubljen u realnost, a ja je mrzim; jer sam iz mržnje prema realizmu napisao ovaj roman. Mrzim, međutim“, naglašava on, „isto toliko i lažnu idealnost, kojom nas zaluduju u ovim vremenima.“⁴¹ Upravo iz toga proizilazi da, sukob književnih ideala sa stvarnošću koja donosi razočaranje, manifestovan kroz lik Eme Bovari, ujedno predstavlja sukob pojedinca sa sredinom, ali i sukob autora sa onim dijelom javnosti koja ga je optužila za nemoral i opscenost. Na taj način, „Madam Bovari“ daje univerzalnu sliku svijeta u kojem se nepresatno prepliću dobro i zlo, snovi i stvarnost, racionalno i transcendentno, postojanje i smrt. U osnovi djela začinje se ideja o traženju sreće, ljubavi, ideala, spoznaje života, nesrećne realnosti, nemogućnosti prihvatanja istine i bježanje u iracionalno. Uvođenjem postupka doživljenog govora i multiperspektivizmom, Flober je, na primjeru jedne žene, opisao nesrećnu sudbinu čovjeka koji ne nalazi izlaz iz života u zabludi ili ga nalazi samo u smrti. Stoga možemo zaključiti da je navedenim poetičkim zakonitostima, čistotom jezika, lirizacijom proze i stilskim majstorstvom u ovome romanu, Flober dostigao vrhunac umjetničke forme.

⁴⁰ Adrijana Marčetić, n. d., str. 12.

⁴¹ Pjer Burdije, *Pravila umetnosti*, Svetovi, Novi Sad, 2003, str. 137.

Literatura

Primarna literatura:

- Flober, Gistav: *Madam Bovari*, Svjetlost, Sarajevo 1990.
- Flober, Gistav: *Pisma*, Prosveta, Beograd 1955.
- Flober, Gistav: *Pisma*, Nolit, Beograd, 1964.

Sekundarna literatura:

- Barns, Džulijan: *Floberov papagaj*, Biblioner, Banja Luka, 2008.
- Burdije, Pjer: *Pravila umetnosti*, Svetovi, Novi Sad, 2003.
- Konstantinović, Radivoje: *Francuska književnost 19. vijeka*, bez godine i mjesta izdanja;
- Marčetić, Adrijana: *Figure pripovedanja*, Narodna knjiga / Alfa, Beograd, 2003.
- Ruse, Žan: „Gospođa Bovari ili knjiga ni o čem“. U: *Oblik i značenje*, Izdavačka književnost Z. Stojanovića, 1995.
- Solar, Milivoj: *Povijest svjetske književnosti*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012.
- Štancl K. Franc: Tipične forme romana, Književna zajednica Novog Sada, 1987.
- Živković, Dragiša: *Rečnik književnih termina*, Romanov, Banja Luka, 2001.
- Žmegač, Viktor: *Povijesna poetika romana*, Grafički zavod Hrvatske, 1987.
- Izbor iz kritika prevodioca Nika Miljanića u knjizi: Gistav Flober: *Madam Bovari*, Svjetlost, Sarajevo, 1990:
  - Moris, Nado: „Veoma savremeni Flober“;
  - Pule, Žorž: „Opažajuće *ja* i opaženi predmet“;
  - Tibode, Alber: „Smisao i važnost *Madam Bovari*“;
  - Volf, Melita: „Floberovo otkriće“.
- <http://citajknjigu.com/gospodin-bovary-i-mucenik-stila-gustav-flaubert/>
15. 07. 2015, 18:20 h

Marijana TERIĆ

**“MADAME BOVARY – C’EST MOI”
(Gustave Flaubert: *Madame Bovary*)**

In this paper, attention is paid to the narrative techniques used by Gustave Flaubert in constituting his most famous work, “Madame Bovary”. In the novel, Flaubert applied almost all narrative strategies that characterize his novelistic art. Through the character of the heroine Emma Bovary, the author points to a number of modulations in the narrative, which distinguish Flaubert as the original author, ready to surprising twists in which his art of varying different storytelling methods triumphs. Finally, the conclusion of the paper is that “Madame Bovary” is not only latent author’s “self”, but actually a “self” of every individual, crucified between reality and the irrational, which reflects Flaubert’s novelistic skills that make him a distinctive and authentic literary creator.

Key words: *bovarysme, l’impassibilité, Emma Bovary, conflict of dreams and reality, multiperspectivism*